

7. Патнэм Р. Чтобы демократия сработала: гражданские традиции в современной Италии / Роберт Патнэм; пер. с англ. А. Захарова. – М.: Ad Marginem, 1996. – 288 с.
8. Сукачов В. В. Політична довіра як складова соціального капіталу громадянського суспільства: автореф. дис... канд. політ. наук: спец. 23.00.01 / В. В. Сукачов ; Дніпропетровський нац. ун-т. – Д., 2005. – 17 с.
9. Татарко А. Н. Социальный капитал: теория и психологические исследования: монография / А. Н. Татарко, Н. М. Лебедева. – М.: РУДН, 2009. – 233 с.
10. Шо Р. Б. Ключи к доверию в организации: результативность, порядочность, проявление заботы / Шо Роберт Брюс. – М.: Дело, 2000. – 272 с.
11. Что такое социальный капитал? Киевская лекция Френсиса Фукуямы: // День: ежедн. всеукр. газета. – 2006. – 17 окт. – № 177 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.day.kiev.ua/170573>.
12. Arrow K. J. Gifts and Exchanges / Kenneth J. Arrow // Philosophy & Public Affairs. – 1972. – Vol. 1 (No. 4). – P. 343–362.
13. Fukuyama F. Social Capital and Civil Society / Francis Fukuyama. – IMF Working Paper WP/00/74, IMF Institute, 2000 (April). – 18 p.
14. Williamson O. E. Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications / Oliver E. Williamson. – USA : New York: Free Press, 1975. – 286 p.

УДК 368

РОЛЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ У РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ

Шепілова В. Г.,

к.е.н., доцент

Безгінова Л. А.

к.е.н.,

Донецький державний університет управління

У статті проведено аналіз пенсійного страхування в Україні, розглянуто потенціал страхового ринку та його роль в реалізації реформи пенсійної системи.

Ключові слова: *пенсійне страхування, страховий ринок, страхові компанії, страхові премії, страхове відшкодування, страхування життя.*

В статтє проведено анализ пенсионного страхования в Украине, рассмотрен потенциал страхового рынка и его роль в реализации реформы пенсионной системы.

Ключевые слова: *пенсионное страхование, страховой рынок, страховые компании, страховые премии, страховое возмещение, страхование жизни.*

The article analyzes the pension insurance in Ukraine considers the potential of the insurance market and its role in the implementation of the reform of the pension system.

Key words: *pension insurance, insurance market, insurance companies, insurance premiums, insurance compensation, life insurance.*

Постановка проблеми. Однією з найважливіших складових діяльності держави у галузі соціальної політики є законодавче регулювання та організація пенсійного забезпечення громадян. Сучасна українська пенсійна система, основою якої є впровадження з 2004 року загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [1], є результатом еволюційної трансформації інституту пенсійного забезпечення, який формувався в період незалежності України. Економічна криза, демографічні фактори є однією з головних причин на сучасному етапі незадовільного пенсійного забезпечення. Одним з механізмів вирішення проблем пенсійного забезпечення населення є побудова оптимальних умов для розвитку накопичувального пенсійного страхування. Досвід багатьох країн показує, що розв'язанню соціальних проблем пенсійного страхування допомагає надання страхових послуг щодо довгострокового накопичувального страхування. Сфера страхових послуг в цьому напрямі має достатній потенціал, тому розгляд перспектив розвитку страхового ринку та його роль у реалізації пенсійної програми країни є актуальним і потребує ретельного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні засади формування бюджету Пенсійного фонду України були висвітлені у таких працях вітчизняних вчених, як Кіянов П. О.[2], Лопаков В. С. [3], Ярошевич Є. О. [4] та ін. Питанням розвитку страхового ринку України присвячені роботи Журавки О. С. [5], Литвина П. В.[6], Левченко В. П. [7]. Проте вивчення ролі страхового ринку України як дійового механізму пенсійного забезпечення в сучасних умовах потребує додаткових досліджень.

Метою статті є визначення ролі страхового ринку у підвищенні соціального захисту населення в умовах пенсійних перетворень.

Викладення основного матеріалу. На сьогодні система пенсійного страхування в Україні складається з трьох рівнів. Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [1]. Другий рівень – накопичувальна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом. Запровадження цієї системи відбудеться після досягнення Україною певних критеріїв економічного розвитку. Ця система передбачає акумулювання персоніфікованої частини внесків громадян, які обліковуватимуться на індивідуальних накопичувальних пенсійних рахунках і накопичуватимуться у єдиному державному Накопичувальному фонді. Виплати з накопичувального пенсійного фонду передбачається здійснювати після виходу особи на пенсію і разом з пенсією, що виплачуватиметься з солідарної пенсійної системи з поточних надходжень. Кошти в розмірах, що обліковуватимуться на індивідуальному накопичувальному рахунку, будуть належати застрахованій

особі і передаватимуться спадкоємцям у встановленому законодавством порядку.

Активи Накопичувального пенсійного фонду використовуватимуться для внутрішніх інвестицій в національну економіку, що, у свою чергу, сприятиме збільшенню надходження коштів до Пенсійного фонду і виплати пенсій із поточних надходжень за солідарною системою.

Третій рівень – це система недержавного пенсійного страхування, що ґрунтується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень і яка забезпечує застрахованій особі після виходу на пенсію отримання, крім пенсії за загальнообов'язковим державним пенсійним страхуванням, додаткової пенсії шляхом добровільних накопичувальних внесків. Громадяни України можуть бути учасниками та отримувати пенсійні виплати одночасно з різних рівнів системи пенсійного страхування в Україні.

Основною складовою системи державного пенсійного забезпечення є чинна, так звана солідарна, пенсійна система, яка діє на території України протягом століття. Система пенсійного забезпечення, при якій молодше покоління утримує старше, отримало назву солідарної пенсійної системи. Характерною ознакою солідарної системи є те, що пенсійні виплати фінансуються із поточних доходів за рахунок внесків роботодавців і робітників. Перші в світі державні пенсії з'явилися в Німеччині в 1889 р., а пізніше і в інших країнах світу. Проблеми української пенсійної системи принципово нічим не відрізняються від проблем, з якими зіткнулися такі країни, як Франція, Німеччина, Греція, Італія, а також США. Всі ці країни будували солідарну систему пенсійного страхування, але в 90-ті роки у зв'язку із зниженням народжуваності гостро проявила себе демографічна проблема в багатьох країнах Європи. Демографічні прогнози показують, що до 2025 року співвідношення пенсіонерів і працездатних осіб буде складати – в країнах Європи 1:2,5; в США – 1:3,5. В Україні, за оцінкою експертів, в 2040 році на 1000 осіб, що працюють, буде 1200 пенсіонерів [8]. Криза солідарної системи пенсійного страхування підтверджує необхідність створення міцного механізму заощадження і примноження грошових коштів працюючих громадян, щоб надалі використовувати накопичені кошти на виплату пенсій.

До основних джерел формування дохідної частини бюджету Пенсійного фонду відносяться [9]:

– власні надходження (у тому числі: сума єдиного внеску, розподілена на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; кошти, сплачені банками за користування тимчасово вільними коштами Пенсійного фонду України та ін);

– кошти Державного бюджету України (у тому числі: дотація на виплату пенсій, надбавок та підвищення до пенсій, призначених за різними пенсійними програмами; кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття; кошти Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань).

Аналіз динаміки доходів бюджету Пенсійного фонду України свідчить про стабільне їх зростання (рис. 1) [10].

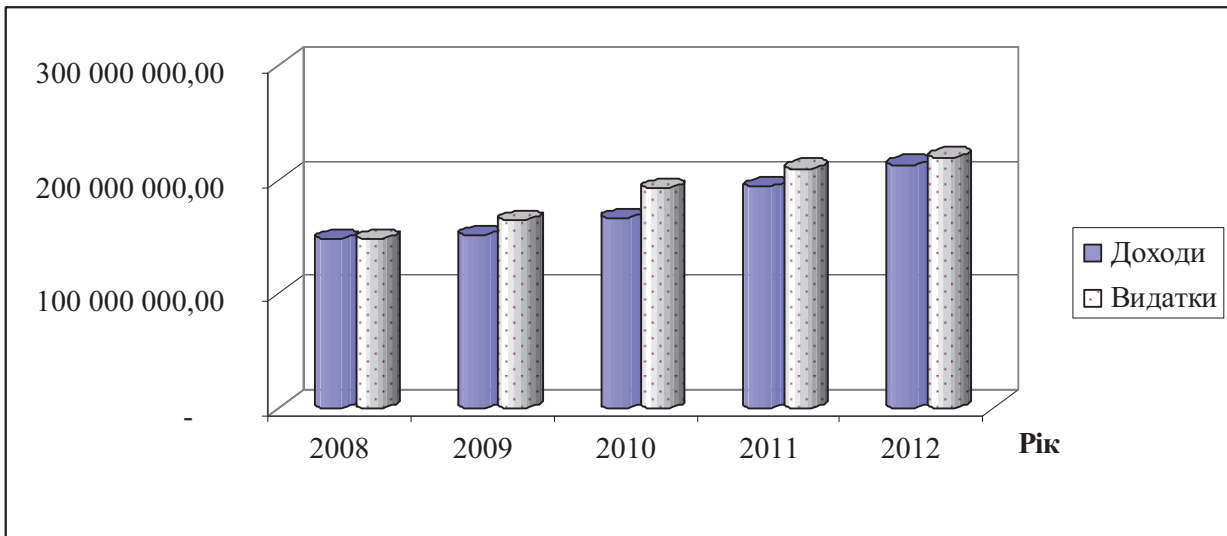

Рис. 1. Динаміка доходної та видаткової частин бюджету Пенсійного фонду України 2008-2012 рр., тис грн

Фінансова криза 2008-2010 рр. призвела до зменшення коштів солідарної системи у 2008 р., і це спричинило залучення ресурсів Державного бюджету України для покриття видатків на виплату пенсій. З введенням в дію Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» дохідна частина бюджету Пенсійного фонду України в 2011 р. формується за рахунок страхових внесків до солідарної системи (власні надходження та кошти інших фондів соціального страхування), а також коштів з Державного бюджету України [11]. Інформація про дефіцит бюджету Пенсійного Фонду наведена у табл. 1. За даними табл. 1 видно, що у 2008 році дефіциту взагалі не було, найбільше значення (26,6 млрд грн) дефіцит бюджету становив у 2010 році [10].

Таблиця 1

Дефіцит бюджету Пенсійного фонду України, млрд грн

	2008	2009	2010	2011	2012
Доходи	147,8	151,1	165,7	191,2	218,4
Видатки	147,8	164,1	192,3	209,0	233,7
Дефіцит	0	13,0	26,6	17,8	15,3

Середній розмір пенсійної виплати станом на 1 січня 2013 р. становив 1 470,73 грн, що на 217,45 грн більше від розміру, який склався на відповідну дату минулого року. Витрати, які передбачено проводити за рахунок власних коштів, становили 191 427 млн грн, або 81,9% загального обсягу видатків.

Проблема ефективного формування бюджету Пенсійного фонду України у сучасних економічних умовах є однією з найактуальніших, оскільки спад ефективності господарювання, висока інфляція і низький рівень заробітної

плати, складний фінансовий стан підприємств спричиняють до появи та прогресу проблем несвоєчасності та некомпетентності виплати пенсій.

Необхідність реформування пенсійної системи зумовлена складною демографічною ситуацією в Україні, відсутністю можливості успадкування пенсійних коштів. Без реформування пенсійної системи для доведення середньої пенсії до 60% від середньої заробітної плати (такий рівень встановлено в країнах ЄС) доведеться значно підвищувати ставки відрахувань до солідарної системи. Тому Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 08.07.2011 р. [12], який набув чинності з 01.10.2011 р., внесено зміни в Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. [1]. До основних змін в реформуванні пенсійної системи відносять підвищення пенсійного віку для жінок, підвищення нормативної тривалості страхового стажу, а також перерахування страхових внесків до Накопичувального пенсійного фонду і впровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування (другий рівень пенсійної системи), починаючи з року, в якому буде забезпечено бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду. На сьогодні мінімальна пенсія дорівнює прожитковому мінімуму для непрацевдатних осіб, який на 1 січня 2013 року становив 894 грн. Це не забезпечує навіть мінімального рівня життя осіб похилого віку та свідчить про значну недосконалість системи соціального захисту населення. Кризовий стан пенсійної системи пояснюється дефіцитом бюджету Пенсійного фонду. Пенсійний фонд самостійно не забезпечує фінансування своїх видатків, які значно перевищують доходи. Стає зрозумілим, що солідарна система на сучасному етапі не в змозі забезпечити гідний рівень життя пенсіонерів, не стимулює роботодавців к збільшенню заробітної платні робітників і не забезпечує приплив грошових коштів в економіку країни. Недержавне пенсійне забезпечення згідно із законодавством може здійснюватися страховими компаніями шляхом укладання договорів добровільного довгострокового страхування життя і додаткових пенсій. Державний нагляд страховим ринком України здійснюється Національною комісією з регулювання ринків фінансових послуг.

У економічній літературі при обговоренні стану національної системи страхування серед багатьох інших виокремлюють питання, безпосередньо пов'язані з самим населенням і його відношенням до особистого страхування. Практично завжди як основну причину нерозвиненості цієї галузі страхування називають низький рівень платоспроможності населення. Є і інші проблеми, що вимагають свого рішення: недовіра до страхових компаній; недостатня страхова культура населення, зокрема: нерозуміння ролі і місця страхування, відсутність та брак інформації.

В більшості країн Центральної та Східної Європи особисте страхування, до якого належить страхування життя, є важливим механізмом забезпечення в старості. Класичні продукти страхування життя та пенсійного страхування посилено конкурують з іншими страховими продуктами, які пропонуються пенсійними фондами. Таким чином, слід наголосити, що проблему соціального

захисту населення в умовах пенсійної реформи в Україні не можливо вирішити без участі страхових компаній.

На сучасному етапі розвитку страхового ринку України страхові компанії, що мають ліцензії на страхування життя, розробили чітку концепцію страхування, при чому, для довгострокових договорів введені значні пільги – юридичні особи можуть відносити страхові премії за такими договорами страхування своїх працівників на валові витрати у встановлених межах і, тим самим, на законних підставах зменшити прибуток оподаткування. Підприємства виділятимуть кошти на створення соціальних гарантій для своїх працівників та додаткового пенсійного забезпечення через недержавну соціальну структуру на базі страхових компаній. Корпоративне страхування є одним з ефективних інструментів соціального захисту працівників в умовах ринкових відносин.

Станом на 1.10.2012 р. активи страхових компаній зросли на 7137,0 млн грн у порівнянні з 2010 р. і становили 52371,6 млн грн (табл. 2).

Накопичувальне добровільне страхування життя в Україні тільки починає розвиватися, хоча в багатьох країнах світу воно є найпоширенішим серед видів страхування. Загалом у країнах з розвиненою ринковою економікою обсяг операцій зі страхування життя відповідає обсягу операцій із загального (ризикового) страхування, а в ряді країн перевищує [14].

Таблиця 2

Загальні показники страхового ринку України

Показники	2010 р.	2011 р.	9 міс. 2012 р.
Активи страхових компаній, млн грн	45234,6	48122,7	52371,6
Власний капітал страхових компаній, млн грн	14429,2	14091,8	14898,5
Загальна кількість страхових компаній, в т.ч.:	456	442	448
компанії «life»;	67	64	64
компанії «non-life»	389	378	384

За даними табл. 2 видно, що активи страхових компаній мають тенденцію до зростання. Загальна кількість страхових компаній у 2012 р. становила 448, з них компанії, що надають послуги з страхування життя («life») – 64 (табл. 2), а їх частка становила 14,3% [13].

Динаміка страхових премій та страхових виплат за останні три роки представлена в табл. 3.

Чисті страхові премії за договорами довгострокового страхування життя за 9 місяців 2012 року збільшилися у порівнянні з аналогічним періодом 2010 року в 2 рази і становили 1219,1 млн грн, а їх частка у загальній сумі чистих страхових премій збільшилася на 1,6. Загальна сума страхових виплат збільшилася в 1,5 рази і становила у 2012 році 57,1 млн грн (табл. 3). За даними Нацфінпослуг, вже більше 3 млн українців є клієнтами страхових компаній щодо страхування життя [13].

Таблиця 3

Динаміка чистих страхових премій та страхових виплат на страховому ринку України за 9 місяців 2010-2012 рр.

Показник	9 міс. 2010 р.		9 міс. 2011 р.		9 міс. 2012 р.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Страхові премії, всього	9199,3	100	12641,5	100	14918,9	100
в тому числі: страхування життя	609,6	6,6	900,3	7,1	1219,1	8,2
Страхові виплати, всього	3789,5	100	3396,2	100	3837,0	100
в тому числі: страхування життя	38,8	1,0	54,4	1,6	57,1	1,5
Рівень виплат, всього	41,19		26,87%		25,72%	
в тому числі: страхування життя	6,4		6,0		4,7	

Інформація про ринок страхування життя свідчить про значний потенціал його розвитку і необхідність використання його для створення системи додаткового соціального захисту населення в умовах реформування пенсійного страхування. Враховуючи те, що страхування життя відноситься до особистого страхування, має довгостроковий характер та значну накопичувальну складову, є вкрай важливим забезпечити функціонування в Україні системи гарантування страхових виплат за договорами страхування життя, яка дозволить запобігти втратам довгострокових заощаджень громадян та позбавлення їх страхового захисту у разі настання неплатоспроможності страховика.

Відповідно до виконання пункту 23.2 Національного плану дій на 2012 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава», затвердженого Указом Президента України від 12 березня 2012 року № 187, розроблено проект Закону України «Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя» [15]. Основним завданням Фонду є підтримка фінансової стабільності ринку страхування життя в Україні та підвищення рівня захисту страхувальників та вигодонабувачів за договорами страхування життя. Законопроект встановлює засади діяльності Фонду та врегульовує такі питання: гарантії страхових виплат за договорами страхування життя; правовий статус Фонду та його керівні органи; порядок формування майна Фонду; право на отримання гарантійних виплат та компенсаційних виплат; порядок здійснення виплат за рахунок коштів Фонду. Слід зазначити, що в даний час законодавство України не передбачає існування в Україні жодної схеми гарантування виплат за договорами страхування життя.

Висновки. Таким чином, в умовах пенсійних перетворень важлива роль надається накопичувальному страхуванню життя і пенсій. Цей сектор страхового ринку має значні перспективи і потенціал у своєму розвитку, який

стримується недостатньою довірою до конкретних страхових компаній, що здійснюють такий вид страхування. На сьогодні недержавне соціальне страхування не витримує конкуренції з державним через нерівність первісних умов на ринку, в яких усі види державного страхування є обов'язковими. Накопичувальна система загальнообов'язкового державного страхування має базуватися на принципах накопичення коштів застрахованих осіб, які інвестуватимуться за спеціальними правилами для отримання інвестиційного доходу на користь страхувальників. Передбачається, що ці кошти використовуватимуться для здійснення страхувальникам пенсійних виплат, а також успадковуватимуться. Участь страхових компаній, як суб'єктів обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, підніме на значний рівень довіру потенціальних суб'єктів до компаній, які надаватимуть послуги зі страхування, пов'язане з так званим «трастовим» періодом розвитку цього сектору економіки. Крім того, впровадження обов'язкової накопичувальної системи пенсійного страхування за участю страхових компаній створить рівні конкурентні умови для них, тому що і державні соціальні фонди, і страхові компанії функціонують для надання послуг із соціального страхування. Страхові компанії з урахуванням накопиченого ними досвіду мають виробити консолідовану позицію щодо освоєння цього сегменту бізнесу.

Список літератури

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
2. Кіянов П. О. Шляхи подолання дефіциту пенсійного фонду України / П. О. Кіянов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
3. Лопаків В. С. Пенсійна проблема в Україні / В. С. Лопаків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua>.
4. Ярошевич Н. Б. Особливості формування надходжень пенсійного фонду України в контексті проблем солідарної пенсійної системи / Н. Б. Ярошевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – С. 322-326.
5. Журавка О. С. Сучасні тенденції розвитку страхового ринку України [Електронний ресурс] / О. С. Журавка // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 1 (28). – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2010_1/28_03_02.pdf
6. Литвин П. В. Аналіз проблем розвитку страхового ринку України [Електронний ресурс] / П. В. Литвин // Наукові розвідки з державного та муніципального управління. – 2011. – Вип. 1. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nrzd/2011_1/40.pdf
7. Левченко В. П. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України в умовах фінансової нестабільності / В. П. Левченко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. – № 1. – С. 257–266.
8. Юровский Б. Пенсии государственные и негосударственные: на что можно рассчитывать. – Харьков: Центр «Консультант», 2008. – 208 с.

9. Про бюджет Пенсійного фонду України на 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/69-2012-п>
10. Пенсійний фонд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pfu.gov.ua>
11. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>
12. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3668-17>
13. Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfr.gov.ua/>.
14. Фурман В. М. Страхові послуги для населення // Фінанси України. – 2005. – №4. – С. 139–147.
15. Про Фонд гарантування страхових виплат за договорами страхування життя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JG1SN00A.html

УДК 353:332.12

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СТРУКТУРНО-ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ

Шкрабак І. В.,

*д. е. н., доцент, доцент кафедри маркетингу
Донецького державного університету управління*

В статті обґрунтовані напрями удосконалення стратегії державного управління структурно-інноваційним розвитком територіальних утворень в межах синергетичної концепції підвищення структурної стійкості територіальної економіки.

Ключові слова: синергетична концепція; інституціоналізація; організація; самоорганізація; напрями удосконалення стратегії.

В статье обоснованы направления совершенствования стратегии государственного управления структурно-инновационным развитием территориальных образований в рамках синергетической концепции повышения структурной устойчивости территориальной экономики.

Ключевые слова: синергетическая концепция; институализация; организация; самоорганизация; направления совершенствования стратегии.

In the articles reasonable directions of improvement of strategy of state administration structural and innovative development of territorial formations are within the limits of sinergistical conception of increase of structural firmness of territorial economy.

Keywords: sinergistical conception; institutionalization; organization; self-organization; directions of improvement of strategy.